

CZWARTY (1492) nm

czwarty (1492), [czwarty].

a pochylone (w tym 22 r. błędne znakowanie).

sg m N czwarty (371). ◇ G czwártého (183); -ého (20), -(e)go (163). ◇ D czwárt(e)mu (8). ◇ A czwarty (56), czwártého (26); ~ -ého (1), -(e)go (25). ◇ I czwártym (6). ◇ L czwártym (59), czwárt(e)m (5); -(e)m *BudBib*, *PapRPan*; -ym : -(e)m *UstPraw* (1 : 1), *BibRadz* (1 : 2). sktrót: czwár. (1). ◇ f N czwártą (185), czwártą (2), czwárt(a) (30); ~ (attrib) -ą (137), -a (1) *Leop*; ~ (praed) -ą (10), -a (1); -ą : -a *BielKron* (3 : 1). ◇ G czwártéj (87), czwártyj (1) *MurzNT*; ~ -éj (28), -ej (1), -(e)j (58); -éj : -ej *SarnStat* (24 : 1). ◇ D czwártéj (7); ~ -éj (2), -(e)j (5). ◇ A czwártą (96). ◇ I czwártą (9). ◇ L czwártéj (21), czwárté (1) *OpecŻyw*; ~ -éj (2), -(e)j (19). ◇ n N czwárté (75); -é (6), -e (1), -(e) (68); -é *OpecŻyw*, *MurzNT*, *BiałKat*, *KochPhaen*; -é : -e *SarnStat* (2 : 1). ◇ G czwártého (35); -ého (4), -ego (2), -(e)go (29); -ého *OrzQuin*, *BiałKat*, *Oczko*; -ého : -ego *SarnStat* (1 : 2). ◇ D czwártemu (4); -emu (1), -(e)mu (3). ◇ A czwárté (36); -é (2), -(e) (34). ◇ N a. A czwárté (97); -é : -e *OpecŻyw* (3 : 1), -(e) (93). ◇ I czwártym (1). ◇ L czwártym (17), czwárt(e)m (1) *ComCrac*. ◇ pl N m pers czwárcki (6). ◇ subst czwárté (35); -é (8), -e (2), -(e) (25); -é *SienLek*; -é : -e *SarnStat* (7 : 2). ◇ G czwártych (10). ◇ A subst czwárté (5); -é (1), -(e) (4). ◇ I m czwártymi (1), czwárt(e)mi (1) *BudBib* (1 : 1). ◇ L czwártych (14).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVIII w.

Liczebnik porządkowy; quartus Murm, Mącz, Calep, Cn (1492) : ZapWar 1501 nr 1905, 1503 nr 1947, 1517 nr 2203, 1545 nr 2629; MetrKor 34/134, 135 [2 r.], 62/171; BierEz M2v; święty Ián w taie^mnitzach bożych piífie w czwárté kapi: OpecŻyw 189v, 87v, 180, 187v, 193 [2 r.]; PatKaz I 8v, 10v, 13, 14v; PatKaz II 50, 71v, 72v, 74v; PatKaz III 88, 89v, 103, 107v, 110 (14); Murm 14, 202; Ieft ciepłe y łuche w czwártym łtopniu FalZioł III [3²]d, IV kt, 31b, V 12v, 53v [2 r.], 66v (69); BielŻyw 71, 91, 99; Pirwłzi prawi trunek ieft ku potrzebie [...] czwárti ku wefelu GlabGad Gv, A7, B5, E2, E5v; Miech 10, 11 [2 r.], 28, 29, 42 (9); KłosAlg B, D, G2v; A yefly zeby był przełzwyałczon yłz czwarthy rałł przyszyagal thedy mayą yemv thwarzłch przepalycz jako krzywo przyłzyałczy LibLeg 6/115v, 9/54, 11/101v; WróbŻołt B6, D6v, H3, H3v, I7; ComCrac 15 [2 r.], 15v; Item wpawlowye konya czwartheho vkradł LibMal 1545/95v, 1544/91v, 92v, 1545/94, 1547/134v, 1550/156 (11); LudWieś B3; Rejjóz K3; SekłKat B2v, G4v, H4, I, O4, S3, T3v; RejKup t4, v7; HistAl G3, G3v, H5v, N5 [2 r.]; A Iefus czwártyi łtrąży nocnéi łzedł do nich MurzNT Matth 14/25, 93v, 108v, 174 marg; KromRozm III B4v, L7, O5v; BielKom G6v; LubPs B3, C, T5 źp, gg6; Ale mąż s przyaścioł żony łwoiey/ nie może żony poiać/ aż do czwartego pokolenia. GroicPorz gg4v, nv [2 r.], ov, p2v, v, ffv (19); W tzwartą niedzielę po Wielkemy nocy. KrowObr 169, 41, 119v, 233v; Piłze też iż iuz potym áliż dniá czwartego/ Toż niebo ochędożył łwiátłościami iego. RejWiz 144v, 78 [2 r.], 123v, 138, 155, 167 (13); Leop Ios 19/17, 1.Par 12/9, 24/23, 25/11, 2.Par 26/2 (33); UstPraw C3v, E3, G3 [3 r.], 14 [2 r.]; RejFig Bb7, Cc3v, Cc6v, Ee2; RejZwierz 113 źp, 132v, 134v; WyprKr 4v, 11, 11v, 12v, 33v (8); Potym czwarty Anioł wylał bańkę łwoię na łłonce/ y dano mu iefłth gorącością trapić łudzie przez ogień. BibRadz Apoc 16/8, Gen 1/19, 15/16, Ios 19/17, 1.Par 8/2, 2.Par 3/2 (30); Czwarta rádá Seymowa ieft około hándlow OrzRozm S4v, D4 [3 r.], D4v, G3v, V2, V3 [2 r.]; Roku czwartego pánowania Ioákimá BielKron 94v, 11, 19, 69, 119, 140 (106); GrzegRóżn N, Nv, N2, N2v, [N3]v

[3 r.] (10); Hora quarta circiter attigit Britanniam, Około czwartej godziny wyjechał w Angielskie Królestwo. *Mącz* 440a, 60c, 181a, 245c, 252c, 314c (14); Są trzy naygłównieyše ná świecie między ludźmi rzeczy/ Król/ Káplán/ Kościół: żadná rzecz czwarta nie iest/ która by z tymi trzemá rzeczomá równaná być mogła *OrzQuin* H4, E2v, P4v, V3, Z3v; *Prot* D; *SarnUzn* B6v, B7v, Dv, D3v, H4; *SienLek* 3, 17v, 28, 37, 49v (34); *LeovPrzep* C4v, E4, F, G4v, I4 [2 r.]; *RejAp* 23, 75, 133v, 172, 183 (18); *GórnDworz* B4v, C6v, N3v, T, Dd7 (8); cztery rzeczy máią iednąką proporcya/ iáką piérwża do wtóréy/ taką trzecia do czwartéy *GrzepGeom* P, D2, Pv [2 r.]; *HistRzym* 11v, 101v, 102, 112v, U3v; *RejPos* 11v, 48, 48v *żp*, 80, 80 *żp* (15); *RejPosWiecz*³ 98v, 99v; *BiałKat* 61, 88v [2 r.], 178v, 208v, 256; *BielSat* M4v; *GrzegŚm* 37; *KuczbKat* 95 [2 r.], 306, 310, 330, 361 *marg*, 406; CZwarta przyczyna przecz fie ludzie przed Itárofcia wzdrigáią *RejZwierc* 165v, 21v, 81, 120, 138, 165v (15); *BielSpr* 12, 14, 20, 21v, 30v [3 r.] (11); *WujJud* 135, 142, 159v; *BudBib* B2, B3, *Gen* 1/19, 1.Par 12/10, 26/7 (28); *MycPrz* II D; *Strum* Lv, L2v; *BiałKaz* B3, D3v; *BudNT przedm* b5, c6v, *Act* 10/30; gdy iedni Itárych Ofiárownikow fwyh náfládowáli: drudzy/ zá Fárizeufzmi/ trzeci zá Sáduceufzami/ czwarci zá Efenámi biegáli *CzechRozm* 108v, 15 [2 r.], 16v, 26v, 96v, 138 (21); *PapPan* Hh3v; *ModrzBaz* 5, 55v, 73v, 78v, 109v (15); *SkarJedn* 29 [2 r.], 182, 193, 209 [2 r.], 213 (39); *Oczko* 19v, 36; *KochPs* 136, 139 *żp*; Czwarty dzień Lutego. *SkarŻyw* 117, 20, 56, 90, 225, 589 (19); *MWilcHist* A2v, A4v [2 r.], D4 [2 r.]; *ZapKościar* 1580/6v, 1584/48v, 53, 1585/68; *StryjKron* 46, 161, 467, 477, 557 (16); Czwarta rzecz iest/ którą o piśmie ś. wierzyć mamy: Iż ono fámo takie iest *CzechEp* 118, 166, 176, 186, 299, 306 (31); *NiemObr* 52, 55, 111, 169, 170 (12); *KochFr* 71; *KochPhaen* 19; *KochMRot* C, C2v; *ReszPrz* 18, 21, 28 [2 r.], 44, 81; *WerGośc* 252; *WerKaz* 302; *PudłFr* 19, 64, 69; *ArtKanc* A9v, A10v, M3v; *BielRozm* 16; *PapUp* 2v; *ActReg* 7, 163; *Calep* 109a, 886a, 1088a; *GostGosp* 46, 53 *żp*, 162; *Phil* Q2; *GórnTroas* 57 [2 r.]; *GrabowSet* R4v; *OrzJan* 27; *LatHar* 4, 9, 164, 199, 246 (34); *RybGęśli* B2; Pánie/ iużci cuchnie [o *Lazarzu w grobie*]/ bo mu iuż czwarty dzień. *WujNT Ioann* 9/39, s. 31, 391, 462, 716, 754 (41); Ale náyduię ia ielcze czwarté /e/ iáko w tym fłowie, pániey ochotnéy, które nie iest żadné z tych wysłzych *JanNKar* E3v, C3; *SarnStat* 70, 112, 150, 600, 689 (60); *SiebRozmyśl* B4v [2 r.], D4v, G4v [2 r.]; *WitośLut* A4v; *GrabPospR kt*, L4v, M2v; Przeciw czwartemu Przykazaniu Bołkiemu/ które obrázy fá cięższe. *PowodPr* 58 *marg*, 34, 44, 58, 65, 69; *SkarKaz* 4a, 43b, 82b, 279a, 419a (8); *VotSzl* D4v; *CzahTr* L2, L3; *GosłCast* 22, 53, 68, 75; *PaxLiz* D4v; *SkarKazSej* 664b, 677, 688, 692b, 692b *marg*, 693a, 693a *marg*; *KlonFlis* B, G2v; *KlonWor* ded **2, **, 9, 73. [Czwartego dnia/ Itworzył floncze że by fwiecilo dniowi *SandMalEwan* A2].

W połączeniu z imionami władców i papieży [imię + czwarty (135), czwarty + imię (10)] (145): tedy Innocentius czwarty Papież Rzimłki posłał [...] brata Afcelina *MiechGlab* 18; Przełto tzwarty Syxtus Papież mnich ná trepkách/ tego Zołtarzá Pánny Máryey popráwił *KrowObr* 158, 34, 35v, 39, 135, 158 (21); *BielKron* 61v, 184v, 186v, 343, 364 (92); *WujJud* 241 v; ómy Zbor tak wfchodnich/ iáko y zachodnich Biłkupow: zá czáfu Papieżá Ewgeniufzá czwartego: który fię w Ferarzu począł *SkarJedn* 267, 223, 328, 336, 399; *SkarŻyw* 202, 299, 373, 412, 472; *StryjKron* 340; *NiemObr* 62, 63, 76, 167; *PapUp* Bv, B3; *LatHar* 513; Zygmnt [!] Pierwży/ Brát ich/ fyn Kázimierzá Czwartego. *KlonKr wstęp* E4 *marg*, *wstęp* A2v [3 r.], A3 *marg*, A4 [4 r.], B4, D, E4v.

Zwrot: bibl. »mścić się, karać, pomsta i karanie do czwartego pokolenia« [szyk *zmienny*] (7 : 1 : 1): *SeklKat Ev*; *KrowObr* 110v; *Leop Ex* 20/5; Abowiem Iam ielt Pan Bog twoy Bog zawisny w miłofci/ młzcząc fie niepráwofci oycow nád lyny do trzeciego y czwartégo pokolenia/ tych co mie nienawidzą. *BibRadz Deut* 5/9; Gdyż fie Pan obiecał mścić tego nád káždym áz do czwartego pokolenia iego. *RejPos* 253, 175; *BiałKat* 51; *CzechRozm* 149; *ArtKanc* M6.

Wyrażenia »czwarta część« = *liczebnik ułamkowy, ćwierć, ćwiartka* [szyk 66 : 1] (67): y thego polvloczka szpadla Czwartha Cząszcz po czeszlavye stryyv moyem rodzonem na oycza mego yana *ZapWar* 1505 nr 1969; Ikori z drzewa Citri, theż czwartą część łota. *FalZioł* II 17b, I 3c, 5a, 57b, II 17b, V 89v (9); *ComCrac* 15; *RejJóz* M2v; *KrowObr* 185; *BibRadz Num* 15/4, 5, *Lev* 23/13; *BielKron* 9v, 63v, 354, 416v, 449; Quadra item, Czwarta część niektórey rzeczy kwartá/ wiertel. *Mącz* 334d, 152c [3 r.], 230b, 253d, 334d [5 r.], 335c, 339d, [390]a; *SienLek* 46, 57v, 59, 94, 97 (9); *RejAp* 58; *BudBib Ex* 29/40 [2 r.]; *ModrzBaz* [38]; *Oczko* 5; *SkarŻyw* 308, 571; *StryjKron* 647; *Calep* 883a, 883b, 1061a, 1061b; *GostGosp* 64; *WujNT* 58; á tych towárów Celnik ma mieć czwartą część zá pracą. *SarnStat* 1234, 377, 443, 972, 1233 [2 r.], 1270 (8); *CiekPotr* 42.

Zestawienia liczebnikowe (49):

PatKaz III 98v; Pálm Setny czwarty. *RejPs* 151v, 49, 65v, 80, 92v, 108 (12); *LubPs* F4 żp, Iv żp, Mv żp, R3 żp, V3v żp (8); *KrowObr* 233v; Dniá dwudziełsthego czwartego/ Miefiácá dziewiętego roku wtorego zá Dáryufza *BibRadz Agg* 2/11, *Agg* 2/1; *BielKron* 306, 317v, 331v, 454; *RejPos* [254v] żp; *SkarŻyw* 261 marg, 477 marg; Dan w Wilnie ná Séymie Wálnym dwudziełtého czwartého dnia Lipcá *SarnStat* 1001; Roku Bożego/ Tyśiácného/ Pięćletného/ Sześćdzieśiátého Czwartego *SarnStat* 1014, 907, 958, 1003, 1189, 1214 [ogólem 38 r.].

Panowanya náłche^{go} Liata trzidziełte^{go} y czvarthe^{go}. *MetrKor* 61/224v; Po kthorym Pelágyufzu Papięzu/ náłtál Grzegorz pierwfzy/ Papięzł fšećdziefiátny y tzwarty *KrowObr* 233; *BielKron* 104v, 136v; *StryjKron* 757 żp; *SkarKaz*)(4 [ogólem 6 r.].

w ofstateczny dzień Maia, czwartego y pięcidziefiátého dnia obłęzenia *MiechGlab* 67; *Leop* 1.*Par* 25/31.

Czwarty á dwudziełty dzień xięzycá Lutego *Mącz* 25c, 102b.

Roku tedy fto fiedmdziefiátého czwartego/ wyiechał Antyoch w oyczyftá fwą ziemię *BudBib* 1.*Mach* 15/10.

Zestawienie: »czwarta część« = *czwarta część dochodów z dóbr królewskich przeznaczona na utrzymanie wojska; kwarta, podatek kwarciany* [szyk 56 : 1] (57): Pátrzayże iáką obronę ználezli/ z iákieyfi czwartey części/ y ná to iuz wfzytki fwe nádzyeie fpułzczáiá/ powiádaiá iz to iuz będą złote wieki pod tą obroną. *RejZwierc* 194v, 233v, 245 [2 r.]; *BiałKaz* K4v, K4v marg; áby czwarta część wfzytkich dochodów *totius corporis Regni*, ku ftołu náłzemu náležących/ byłá ná obronę potoczną obróconá *SarnStat* 102, 89, 101, 342, 357, 360 [2 r.] (51).

Szereg: »czwarty a czwarty« = *każdy czwarty, co czwarty* (2): yákolzto bywa káżdego roku przeftępnego/ To yełt czwartego á czwartego roku miłiácá [!] Lutego. *Mącz* 31c, 120b.

Wyrażenie przyimkowe: »po czwarthe« = *po raz czwarty* (8): Item kthory człowyek bandzye przyfzyagal trzy krocż za złodzeymy a po czvarthe by chcżyal Tedymv nye mayá dopułczyc *LibLeg*

6/115v, 6/115; A ták z vrzędu moiego/ wedle Prává/ tákíe kupno vtwierdzam y vmacniam/ y opowíadam wízytkim íálníe to zdáníe/ po pierwíże/ po wtore/ po trzećíe/ po czwarthe mimo Práwo. *GroicPorz* 13; GDyż tu. N. [...] przywołány po pierwíże/ po wtore/ po trzećíe/ po czwarte mimo práwo/ nieftánał *GroicPorz* n2; A gđzieby przećíwna ítroná ták po wtore y po trzećíe przypozwana nieftánała/ y po czwarte pomocney przyczyny nieftánía nie wnioflá: Iuż Sentencya wyłższego práwá ma być otworzoná y czytaná. *GroicPorz* bb4v, nv, o2, q2.

a. *Przy numerowaniu punktów wypowiedzi wprowadza kolejny czwarty punkt; po czwarte; quarto, quartum Cn (147) :*

»czwarta« [z elipsą rzeczownika „rzecz”, „sprawa”, „przyczyna” itp., wymienionego przeważnie na początku punktowanej wypowiedzi albo tylko domyślnego] (36): Iedná íego [pícia] íprawa íeft [...] Czwarta oddalać pragníeníe to íeft íchníeníe wnátrza *GlabGad* G7v; *LubPs* G2 marg; *GroicPorz* f2, 14v, r3; *KwiatKsiąż* H4; *SarnUzn* C6; *SienLek* 13; *RejPos* 4, 113v; *RejZwierc* 162v; *BielSpr* 19v; *WujJud* 221; *RejPosWstaw* 22v; *MycPrz* II C; tedyć tu níektoe rzeczy powíem: [...] Naprzod/ íż [...] Czwarta/ Trzebáć też y to wíedźíeć/ że nie cudámi Ewáníelíey/ íełlí íeft prawđzíwa/ dośwíadczáć małż *CzechRozm* 189, 89v, 105v, 135v, 143, 160v, 262v; *StryjKron* 722; *CzechEp* 92, 367; A ták o ípráwie śwíętey/ y o Sákrámenćíe Małżeńftwá ś. cztery rzeczy íobie na pámíeć [...] przywíedźíemy. [...] Naprzod będíem íeć/ co íeft Małżeńftwo S. [...] Czwarta: Íż Małżeńftwo ma być dobrowolne á nieponíewolne *WerKaz* 270; Dziwowalı się ludzie tym rzeczą wPanu Kanclerzu naprzod ze chwálíł supra modum Maximiliana, y vkażował ze ztego nie content [...] Czwarta, ze poccupauit iudicium Regis, ani síego dołóżywszy obiecał ích napoczíwoscí y gardle níekarac. *ActReg* 82, 9, 11, 25, 71; Ale to słowo cnotá wíele w íobie zámyka. Naprzód mądrość/ [...] Potym íprawíedlíwość/ [...] Trzećía wíelkość vmyłłu/ [...] Czwarta/ íkromność ták w mowíe/ íáko y w vczynkách. *KochCn* B3; *WujNT* 323, 483, 870; *SarnStat* 69; *SkarKaz* 157a; *CzahTr* L4.

»czwarte« (97): *OpecŻyw* 2, 130v, 149, 183; *PatKaz I* 2v, 8v, 12v; *PatKaz II* 53, 57; *PatKaz III* 90, 92v, 96v, 97, 100 (13); Też to małż wíedźíeć: íż vrína człowíeczá napodobníeyśza íeft ktym rzeczą. Naprzod ku íycíe/ to íeft wodzíe z przełnym míodem przywarzoney. Drugíe ku íyropowí oczcianemu. Trzećíe ku ószafroníoney wodzíe. Czwarthe ku owczemu mocżowí/ y też ku kozíemu, y ku ósłowemu. *FalZíol* V 14; Naprzod aby [mamka] była zdrowa [...] Potym aby ona nie była taka czoby dopíero porodzíła [...] Czwarthe aby była dobra *FalZíol* V 36, I 146d, V [1]v, 15 [2 r.], 17a, 25, 27v, 32; *MíechGlab* 50; *WróbŻółt* N8v, pp7; *SeklKat* S; *LubPs* aa4; *GroicPorz*, m3, n3v, 11; *KrowObr* 121v; *BielKron* 439; *SarnUzn* G6, G8; Przy pułzczáníu krwíe/ trzebá báczýć cztery rzeczy, naypíerwey Czás: wtore/ Zwyczáy, trzećíe/ Látá: á czwarte/ síłę. *SienLek* 36v, 2; A tu w tey śwíętey róspráwie napíerwey mamy báczýć ípráwy á przeyrzeníe Páńłkíe [...] Czwarthe/ íż chocíay ííe w tákích pocżcíwých ípráwach ná kogo śwíát zburzy/ mamy rozumíeć íż tho nie bez przyczyny/ íedno z woley á s przeyrzenía Páńłkíego *RejPos* 24v; A tu napíerwey vważáć mamy/ íáko ííe Pan náłż róskochawa w thym narodzíe [...] Czwarthe tu vważáć mamy/ íż ktoreykolwíek godzíníy zá czáłow íwých obroćímy ííe do they śwíętey ípółecznoścí íego/ íż [...] obiecuíe go [...] przyíáć *RejPos* 61 v; Napíerwey obaczáć małż/ íż íuż nie dáremna pocíechá twoíá [...] Czwarthe/ rózmýłlíwízy íobie żeś íeft w grzechu/ [...] vcżże ííe s tey hístoríey íż Pan twoy do ciebye ídzye *RejPos* 224, 7v, 11, 37v, 40v,

51v (43); *RejPosWiecz*³ 96v; *MycPrz* II Cv; *CzechRozm* 177; ábychmy im/ [...] krotki wyrok dáli o prawdzie prawowierney wiary/ [...] Naprzod tedy dáiem im S: Symbolum [...] Po wtore dáiemy im poftánowanie czwartego Zboru Powfzechnego Chálcedońského/ [...] Czwarte. Iż do tąd Ormiánie okrom trzech S. Zborow/ [...] żadnych inych powfzechnych/ ktore fię po tych czyniły/ [...] nie przyięli *SkarJedn* 316; *ArtKanc* M3; *WujNT* 323, 652, 687; *SkarKaz* 419a.

»po czwarte« (14): *LeovPrzep* B2, D4v; Pięc rzeczy w łobie zawiera Dżienne z fwym fumniem obráchowánie. Naprzod podziękowanie zá bobrodżieyftwá [!] Boże/ [...] Potym próbę o poznánie przewinienia dnia onego/ [...] Poczwarte žal zá grzechy *LatHar* 69, 3, 45, 316, 318, 329, 579; Abowiem Graecki ięzyk do práwego wykłádánia y rozumienia pífmá S. w Nowym Teftámenćie ieft nie tylko bárzo pożyteczny/ [...] á zwłáfzczá w tych czterech przypadkách: Naprzod/ gdy w náfzych Lácińfkich księgách/ zda fię być omyłká piáfárfka ábo drukárfka. [...] Drugi przypadek ieft: kiedy [...] rózne ieft czytánie/ [...] Poczwarte/ Graecki y Zydowfki ięzyk wiele pomagáią do wyrozumienia włáfności mow pífmá S. *WujNT przedm* 19, 25, s. 576, 622; *SarnStat* 2.

Cf CZWARTODNIOWY, [CZWARTODNY], CZWARTODZIENNY, CZWARTOLATNY, CZWARTOLETNI, CZWARTYKROĆ, CZWARTYNASTY, CZWARTYNAŚCIE, POŁCZWARTY, PUŁCZWARTA, SAMOCZWART

ZZie